

**Розвиток стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відносин
в умовах педагогічної взаємодії**

О. П. Коханова
м. Київ

В статті розкрито специфіку педагогічної взаємодії в контексті професійної освіти з визначенням пріоритетності стосунків партнерства: проаналізовані позиції та способи взаємодії партнерів, розглянуто проблему контролю як одну з провідних в освітньому середовищі; виокремлено фактори, що сприяють ідеї розвитку партнерських відносин.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, рівноправна взаємодія, суб'єкт, партнерство, партнерські стосунки, гуманістична позиція, активність особистості, співробітництво.

В статье раскрыта специфика педагогического взаимодействия в контексте профессионального образования; определена приоритетность партнерских отношений: проанализированы позиции и способы взаимодействия партнеров, рассмотрена проблема контроля как одна из основных в образовательном процессе; выделены факторы, способствующие идее развития партнерских отношений.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, равноправное взаимодействие, субъект, партнерские отношения, гуманистическая позиция, активность личности, сотрудничество.

In article specificity of pedagogical interaction in a vocational training context is opened; the priority of partner relations is defined: positions and ways of interaction of partners are analysed, the control problem as one of the cores in educational process is considered; the factors promoting idea of development of partner relations are allocated.

Key words: pedagogical interaction, interaction equal in rights, subject, partner relations, humanistic position, activity of the person, co-operation.

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток освітньої ситуації в Україні полягає в пошуку ефективних засобів реалізації провідної ідеї реформування системи освіти – ідеї створення оптимальних умов для розвитку особистості. Провідна роль у її реалізації належить педагогу, який має бути психологічно готовий до гуманістично-спрямованої взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Це, в свою чергу, сприятиме розвитку у молоді особистісно-орієнтованої життєвої позиції, соціальних умінь та навичок, що лежать в основі їх самореалізації в сучасному світі. Важливе місце в гуманістично-орієнтованій взаємодії посідають досконалі партнерські відносини її суб'єктів, формування яких є необхідною передумовою розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія – одна з базових філософських категорій, що характеризує феномен зв'язку, переходу, розвитку, впливу різних суб'єктів одне на одного. Будь-яке явище, суб'єкт, стан може бути зрозумілим (пізнаним) лише у зв'язку й відношеннях з іншими, бо все в світі взаємопов'язане і взаємообумовлене [2, 11].

Педагогічне середовище, в першу чергу, відзначається наявністю численних взаємозв'язків, від характеру яких залежить не лише міра його адекватності й прийнятності, а й рівень прояву творчого потенціалу особистості, розвиток її активності та самостійності. Вищесказане стосується всіх суб'єктів педагогічної взаємодії, оскільки остання, з позиції партнерства, являє собою рівність позицій з послідовною зміною характеру активності кожного з її учасників.

Активність особистості може бути як ініціативною, так і реактивною. Ініціативний прояв активності вимагає від її суб'єкта перетворюючих, зберігаючих, створюючих, розвиваючих кроків в напрямку впливу на іншого суб'єкта. При цьому, на жаль, можуть спостерігатися і руйнівні тенденції, що спричинюють негативні наслідки. Реактивна позиція, в свою чергу, характеризується прийняттям або неприйняттям того чи іншого впливу, організацією відповіді, протидії небажаному тиску або участі у спільній дії. Незважаючи на існуюче упередження стосовно переважання ініціативної позиції з боку педагогів, сучасна освіта відрізняється тим, що кожен із суб'єктів

педагогічної взаємодії час від часу змінює описані вище позиції, що створює необхідні передумови для розвитку в них стосунків партнерства.

В сучасному соціокультурному просторі існують різні способи взаємодії людей (домінування, маніпулювання, суперництво, партнерство та ін.), кожна з яких має змогу проявлятися і в освітньому середовищі. Психологічний аналіз кожного з вищевказаних способів дозволяє виявити дві тенденції, що в них простежуються. Перша характеризується орієнтацією на контроль (прагнення керувати ситуацією і поведінкою інших, бажання домінувати у взаємодії, що базується на вірі в нерівність (в цінностях, правах) людей, а також почутті власної переваги над кимось в будь-чому. Дана тенденція призводить до знецінення особистості, формування ставлення до неї як до знаряддя досягнення власних цілей. Процес взаємодії з оточуючими людьми в даному випадку набуває суб'єкт-об'єктного характеру [2, 27].

Іншу тенденцію можна охарактеризувати як орієнтацію суб'єктів на визнання цінності думки кожного, що породжує необхідність рахуватися одне з одним. Саме позиція партнерства і відзначається даними характеристиками.

Особливо складною у партнерській взаємодії (вчитель-учень, викладач-студент) є проблема контролю. Вона є центральною і важко піддається зміні, оскільки передбачена роллю: педагог зобов'язаний контролювати, оцінювати діяльність, поведінку тощо. Незважаючи на те, що вища школа не орієнтована на безпосередній вплив на молодих людей і проблема контролю за їх дисципліною та виконанням вимог навчальних програм не постає так гостро, все ж викладачі продовжують брати відповідальність за себе і студентів. Увага багатьох педагогів фіксується на тому, хто буде приймати рішення і яким способом, замість того, щоб розвести поля відповідальності. Викладач має організувати і розумно керувати діяльністю студентів. Він відповідає за те, щоб було все необхідне для вирішення навчальних завдань, аналізує, узагальнює отримані студентами результати. Партнерство звільняє викладача від догляду за студентом, контролю за кожним його кроком, «замахів» на його вибір і сферу відповідальності. Педагог відчуває себе набагато комфортніше і отримує

більше визнання як професіонал, адже виходить з гуманістичної позиції «Я визнаю Іншого як суб'єкта», «Я визнаюся Іншим як суб'єкт».

Студент, в свою чергу, здійснюючи пізнавальну діяльність, самостійно приходить до вирішення задачі, привласнює напрацьовані ним способи і плоди діяльності. За рахунок наданої йому свободи, розширюється поле його діяльності, активізується відповідальність за свої дії та результати діяльності. Студент також перебуває у вищеописаній позиції, що сприяє розвитку в нього самостійності, зміцненню віри в себе, формуванню позитивного самоствавлення тощо. Так, відбувається становлення особистості і водночас формування відносин співпраці та партнерства.

Розмежування обов'язків, розподіл відповідальності між партнерами, що були описані вище, в більшій мірі характеризують їхні відносини стосовно розв'язання навчальних задач. Окрім ділових контактів, спрямованих, в першу чергу, на виконання справи, педагогічна взаємодія охоплює широкі спектр й інших контактів її учасників і також передбачає правильне розуміння питання «привласнення» проблем [3, 226], що виникають в педагогічному процесі. Здатність диференціювати проблеми є важливою тому, що шляхи поведінки викладача у випадку наявності власної проблеми і у випадку, коли проблема належить студенту, значно відрізняються. Щоб визначити приналежність проблеми, необхідно в складній ситуації задати собі два запитання:

1. Чи переживаю я негативні емоції від того, що поведінка студента здійснює на мене реальний, конкретний вплив?
2. Чи переживаю я негативні емоції від того, що студент не такий, яким би мені його хотілося бачити?

Якщо ствердною є відповідь на перше запитання, то проблема, належить, безумовно, викладачеві, йому її і вирішувати. Якщо ж «так» отримало друге запитання, то проблема, так само як і способи її розв'язання, належать студентові. Така диференціація проблем на «свої» і «чужі» насправді не суперечить партнерській взаємодії викладача і студента. Справа в тому, що часто педагог неправильно визначає свої особисті права, спільні права зі студентом та особисті права останнього. Студент має право приходити в

навчальний заклад в будь-якому настрої, визначати рівень успішності свого навчання, обирати друзів, одягатися в одяг, який йому подобається, читати ті чи інші книги, отримувати задоволення від навчання тощо. Особистим правом педагога є викладання у власному стилі, отримання позитивних почуттів від роботи тощо. Основним спільним правом викладача і студента є право ефективно та із задоволенням навчати і навчатися, яке можна реалізувати лише за умови докладання спільних зусиль з обох сторін [3, 236-237].

То ж, коли один із партнерів робить спроби вирішувати за інших людей їхні проблеми, при цьому використовуючи тактику прямого втручання через вказівки, моралізування, поради, випитування, аналізування, оцінювання, це завжди викликає реакцію опору з боку іншого партнера. Спроба «читати думки» інших, а також намагання по-своєму інтерпретувати повідомлення, почуте від іншого – також можливі перешкоди на шляху до формування партнерських стосунків.

В умовах педагогічної взаємодії, яка має бути узгодженою, рівноцінною, горизонтальною, особливо успішною є психологічна стратегія співробітництва, що полягає в адаптації до партнера, у визнанні його унікальності, що призводить до логічного контакту, спілкування суб'єктів, які отримують від нього взаємну користь та задоволення. Тому актуальним є «кредо» Томаса Гордона: «...Ви і я підтримуємо стосунки, які я ціную і хотів би продовжувати. При цьому кожен з нас є самобутньою особистістю зі своїми власними потребами і правом задовольняти їх. Я насправді прийматиму вашу поведінку, коли ви намагаєтеся задовольнити мої потреби або коли ви задовольняєте ваші власні.

Коли ви ділитесь своїми проблемами зі мною, я намагатимуся слухати уважно і з розумінням, щоб полегшити вам пошук вашого власного рішення, а не робити вас залежними від мого. Коли у вас виникають проблеми внаслідок того, що моя поведінка заважає вам задовольнити ваші потреби, я буду намагатися підвести вас до того, щоб ви сказали мені відкрито і чесно про те, що ви відчуваєте. Я уважно вас слухатиму і змінюватиму свою поведінку, наскільки це можливо.

Разом з тим, коли ваша поведінка буде заважати мені задовольняти мої потреби, що змушуватиме мене переживати негативні почуття до вас, я намагатимуся розділити мою проблему з вами і сказати наскільки це можливо відкрито і чесно, що я відчуваю, сподіваючись на те, що ви настільки поважаєте мої потреби, щоб вислухати мене і спробувати змінити свою поведінку.

В ситуації ж, коли ми обидва не можемо змінити свою поведінку в тій мірі, щоб наші потреби задовольнялися, коли ми побачимо, що вони суперечать одна одній, ми зможемо вирішити даний конфлікт, не вдаючись ні до моєї, ні до вашої влади, щоб ніхто не платив за перемогу іншого. Я поважаю ваші потреби, але я також поважаю і свої потреби. Отже, ми шукатимемо таких рішень, які будуть доцільними для обох сторін. В даному випадку ваші потреби будуть задоволені, але також і мої, і не буде ані переможених, ані переможців: ми обидва виграємо...» [3, 439-440].

Аналізуючи вищесказане, слід виокремити фактори, що визначають ефективність ідеї розвитку стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відносин в умовах педагогічної взаємодії:

- сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища [2, 8];
- відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови ясності цілей дій обох сторін [3, 215];
- позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для вирішення проблем);
- право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії;
- усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів);
- можливість задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування;
- підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії;
- високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування;

- рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів та ін. [2, 37].

Висновки. Висунута Е. Фроммом ідея «зв'язку з іншими» як головної умови нормального існування і психічного розвитку людини визначає необхідність її співробітництва з іншими людьми, причому дана взаємодія передбачає не лише фізичний контакт, а спільність ідей, моральних цінностей, що формує почуття єдності й приналежності [4, 28].

Перехід до стратегії співробітництва, розвиток партнерських відносин між викладачем і студентом забезпечують психологічно оптимальне підґрунтя для позитивних змін у пізнавальній, моральній, поведінковій сферах особистості всіх учасників навчально-виховного процесу. Адже партнерські стосунки, в першу чергу, ґрунтуються на усвідомленні кожним партнером по діяльності або спілкуванню власної унікальності та неповторності, причому дана позиція не має нічого спільного з протиставленням себе іншому. Від партнерів вимагається бажання виявити себе і свої внутрішні смисли іншим, що і визначатиме їхню відкритість і готовність до рівноправної взаємодії. Симетричність стосунків зумовлює філософію діалогічності, коли Людина створює, працює заради зустрічі з Іншим [1].

Література

1. Бочаров С. Г. Библиография научных трудов М. М. Бахтина и статей о нем и его исследованиях, опубликованных на рус. и иностр. языках // Проблемы поэтики и истории литературы. – Саранск, 1973. – 470 с.
2. Иванова С. П. Учитель XXI века: ноопсихологический подход к анализу профессионально-личностной готовности к педагогической деятельности. – Псков: ПГПИ им. С. М. Кирова, - 2002. – 228 с. – С. 8, 11, 27, 37.
3. Крупенин А. Л., Крохина И. М. Эффективный учитель. Практическая психология для педагогов. – Ростов н/Д.: Изд-во Феникс, 1995. – 480 с. – С. 215, 226, 236-237, 439-440.
4. Фромм Э. Бегство от свободы. – М., 1989. – с. 28.